

HVORFOR POETIK?

Jørn Erslev Andersen

"Poetik" er en klassisk betegnelse for læren om digtningens væsen, om digtningens regler og om digtningens formål og betydning. Den skriver sig tilbage til den græske antik, og har lige siden været en genkommende betegnelse for refleksioner over digtningen i spillet mellem opdragelse, erkendelse, filosofi, smag, dannelse, oplevelse og skønhed. I løbet af 1980'erne får ordet en renæssance i såvel kulturdebatten som i den mere snævre litteraturkritik.

Kulturdebatten.

I løbet af 80'erne kommer digtningen — herunder ikke mindst lyrikken — igen i højsædet og manifesterer sig som centralt felt i kulturdebatten. Det medfører en intens — såvel seriøs som mere opportunistisk — optagethed af digtning som middel til indsigt, oplevelse og æstetisk selvudfoldelse. I sammenhæng med denne interesse udbredes selvfølgelig et krav om bedre at kunne forstå dette kunstneriske udtryk. Hvad er dets særtræk? Hvad kendetegner vor tids digtere? Hvorfor skriver de? Spørgsmål, der trænger sig på både i medierne og, på en anden måde, for digterne selv. I malstrømmen af udgivelser og mediemæssige betydningstilskrivninger — i stil med f. eks. "80'ergenerationen" — bliver det vigtigt for digterne selv at gøre status. Reflektere over egen praksis med henblik på bl.a. undgåelse af trivialiseringer og problematiske identifikationer. Den poetiske selvrefleksion — hvorfor skriver jeg, hvilke betydninger er det jeg prøver at udvirke? — bliver et middel til overvindelse af stagnation og mediemæssig omklamring. Nedfældes sådanne poetiske selvrefleksioner på skrift, er man på vej til at udmønte, hvad man almindeligvis kalder for en poetik. Det aktuelle hovedeksempel herpå er selvfølgelig Søren Ulrik Thomsens *Mit lys brænder* fra 1985. Men det er lige så oplagt at henvise til Per Højholts *Cézannes metode* (1967) og *Intethedens grimasser* (1972), Inger Christensens *Del af labyrinten* (1982), Jørgen Gustava Brandts *Hvad angår poesi* — (1982), flere af bidragene til *Kritik* 66 (1984), samt et hav af pamfletter i f.eks. *ta'*, *Selvsyn*, *Sidegaden* og *Limbo*.

På dansk grund fremstilles det ofte sådan, at poetik netop er et moderne fænomen, hvis startskud er Paul la Cours *Fragmenter af en Dagbog* (1948). Det er dog langt fra tilfældet i streng forstand. Alligevel er der en vis ræson i det, nemlig hvis man opfatter ordet i den snævre betydning, det har i den aktuelle kulturdebat. Her henviser det nemlig næsten udelukkende til ganske få (danske) digteres personlige selvrefleksioner, der på én gang peger ind mod og ud over hans eller hendes egen digtning. Det er den modernistiske digter, der i kraft af sit radikale og konsekvente sprogarbejde synes at grænse op til indsigter, der rækker ud over digtningen, frem mod mere principielle, f.eks. eksistentielle, politiske eller sproglige, forhold eller vilkår. Det er denne måde, poetikken defineres på i dag, det er denne anvendelse, der har betinget dens aktuelle renæssance. Som selvrefleksion for digterne og som indgang for læserne til sider af moderne poetisk sprog- og værensrefleksion, dvs. som en mulig sideværts perspektivering af de selvstændige digteriske udtryk fra de sidste 30-40 år.

Litteraturkritikken.

Parallelt med det sidste lille 10-års fornyede interesse for digteriske — især lyriske — kunstformer, er der sket en transformation på det litteraturteoretiske og -kritiske område. Fra midten af 1960'erne og frem til slutningen af 1970'erne udviklede dette felt sig eksplosivt. Ikke mindst på det begrebslige og tværfaglige område blev tekstanalyse og tekstteori en hoveddisciplin i det humanistiske vidensfelt. Litteraturen blev gjort til genstand for omfattende analytiske ekskursitser og teoretiske konvulsioner. Den blev forsøgt indarbejdet i mere generelle rammebestemmelser af forskellig art — historie, sociologi, ideologikritik, socialisationsteori, strukturalisme, psykoanalyse og meget andet. Ofte mistede de teoretiske udviklinger deres affinitet til det genstandsområde, de mente at behandle (litteraturen, altså). I første omgang var det ikke noget problem, idet de teoretiske og analytiske landvindinger var så givtige og nødvendige, at de kunne bære sig selv. Men efterhånden som de teoretiske sonderinger nåede deres grænser, blev den manglende — eller lidt for ensidige — relation til litteraturen et problem. Ikke mindst fordi det mangesidige teoriboom underminerede sig selv ved at bane vejen for en metodepluralisme, der satte spørgsmålstejn ved de analytiske procedurer og de teoretiske bestemmelsers evidens. "Genopdagelsen" af litteraturen i slutningen af 70'erne implicerede en metodemæssig implosion, der radikalt stillede spørgsmålstejn ved såvel muligheden af "finale" analyser som ved begrebernes sandhedsværdi. Litteraturen, og kunst- og kulturfænomener i det hele

taget, blev (igen) til et radikalt åbent refleksionsfelt, hvor forholdet mellem analytisk metode og digterisk (kunstnerisk) udtryk faldt fra hinanden i usikre dissonanser og åbne perspektiver. Den skråsikre analyse mistede sin tilsyneladende prægnans. Ville man arbejde forpligtende med litterære udtryk måtte forholdet mellem metode og tekst revideres, nytænkes. Det medførte på den ene side en optagethed af vidt forskellige former for receptionsæstetik, og på den anden side afsøgninger af muligheder for åbent, infinit, at kunne arbejde med betydningsspillet mellem sprog, kultur, metode, læser og tekst. Det er disse to sidste aspekter, der næsten af sig selv pegede frem mod accentueringen af den poetiske selvrefleksion som interessefelt, mod poetikken, i litteraturkritikken og -teorien.

Mulige perspektiver.

De to nævnte antydninger af mulige begrundelser for poetikkens fornyede aktualitet i 1980'erne peger samtidig på forhold, der betinger en overskridelse af den mere snævre definition af ordet poetik, som har præget den brede interesse. Perspektivet vides ud til ikke kun at omfatte aktuelle, eller aktualiserbare, efterkrigstidsdigtere og deres selvrefleksioner. Det kommer til udtryk på mangfoldige måder. Opmærksomheden rettes mod selve genren poetik, og dens omfattende betydninger og lange, komplicerede, vidt forgrenede historie åbner nye og erindrer om gamle veje i kontinentet mellem digtning og litteraturforskning.

Poetik som digtningens begrebshistorie.

I især germansk litteraturvidenskab betegner poetik en akademisk disciplin, som arbejder æstetik- og stilhistorisk med litteraturens udvikling, ofte med blik for de filosofiske aspekter i dette felt. Som eks. herpå kan nævnes Bruno Markwardts *Geschichte der deutschen Poetik* (1958), der nøje beskriver, hvad man kan kalde for poetologiske udviklingslinier i den tyske litteraturhistorie. Man kan også nævne Peter Szondis *Poetik und Geschichtsphilosophie* (I-II, 1974), der med udgangspunkt i poetikker fra Winckelmann frem til Jean Paul analyserer forbindelserne mellem klassicistisk og især romantisk poetologi og filosofisk æstetik (Schelling, Hegel). På en vis måde kan begge værkerne betragtes som en digtningens lærdoms- eller filosofihistorie. Denne måde at anskue poetikkens historie på genfindes i dette nummer af PASSAGE, nemlig i Ole Thomsens og Allan Holstein-Rathlous artikler, der dykker ned i og sætter perspektiver på hhv. Aristoteles' og 1700-tallets poetikker i et begrebshistorisk perspektiv. Jf. også — hvad angår "poetik" i moderne

fransk litteraturteori — Finn Frandsens artikel om "Roland Barthes og den franske poetik" i PASSAGE nr. 2, 1986.

Poetik som normativitet.

I løbet af 1800-tallet konsolideres, især de lyriske udtryksformer, som *symbolske*. Helt frem til i dag læses megen digtning ud fra en synsvinkel, der fokuserer på den symbolske og metaforiske side af digtningen. Transparens, énhed, singularitet og selvstændig afrundethed opfattes generelt som et ideal. Dette ideal konsolideres i overgangen fra klassicisme til romantik i poetikker af primært Goethe og Coleridge. Senere dukker det op i den symbolistiske lyrik (Rimbaud) og finder en ny variant i T. S. Eliots teori om det impersonale digt, der symbolsk forsoner sig med den almene digteriske traditionsoverlevering (jf. hans essays i *The Sacred Wood* fra 1920, der bl.a. søger at arve såvel Horats tryk, Coleridge). Denne fokusering på digtning som symbolsk udtryk, fritstående énhedsværk, er blevet udmøntet i en række poetikker — Goethes stilskabende og banebrydende traktater i *Propyläen* (slutn. af 1790'erne), S. T. Coleridges *Biographia Literaria* (1817) og nævnte værk af Eliot, der samtidig har dannet grundlag for normative sider af litteraturkritikken i samme periode. Mest oplagt er det her at henvise til den tidlige "New Criticism", der på mange måder lod sig afgørende inspirere af såvel Coleridges syn på det digteriske udtryk i romantikken som T. S. Eliots "impersonalitetstese". På denne måde blev sider af poetikken i 18- og 1900-tallet stiliseret som normativ regelfundering for litteraturkritikken. Det har bl.a. bevirket, at litteraturkritikken i lange perioder har fokuseret og kanoniseret den form for digtning, der normativt kan stemples som symbolsk og metaforisk. I angelsaksisk litteraturhistorie betyder det f. eks., at Wordsworth kunne læses som en delvist mislykket naturlyriker (det er der så siden lavet om på — jf. Hans Hauges artikel heri). Poetik og litteraturkritik forener sig her som normativ regeltvang. I enkelte aktuelle kanoniseringer af f. eks. la Cours, Højholts eller Thomsens poetikker kan man se tendenser til det samme — stik mod forfatternes eksplicite intentioner iøvrigt. Denne symbiose mellem litteraturkritik og poetik må dog siges i dag at være et relativt marginalt fænomen.

Poetik som udtryk for poetisk erkendelse.

Det er først og fremmest fra romantikken og frem, poetik genrehistorisk udspalter sig som individuel, digterisk selvrefleksion. Det kan komme til udtryk på mange forskellige måder. Som forord til egne værker (Wordsworth), som breve (Hölderlin, Flaubert), essays

om egne digteriske teknikker (Poe), litteratur- og kunstteoretiske essays (Baudelaire, Mallarmé) og meget andet. Forholdet mellem denne form for poetik forstået som digterisk selvrefleksion og litteraturvidenskab kan give perspektivrige resultater. Peter Szondi nærlæser således et brev fra Friedrich Hölderlin til at udbygge en tese om Hölderlins bevidste skred fra klassicisme til moderne digtning. I sit essay *The Rhetoric of Temporality* (1969) bruger Paul de Man en række poetikker af Coleridge, Wordsworth, Goethe, Fr. Schlegel og Baudelaire til at korrigere en udbredt litteraturhistorisk opfattelse af sider af den tidlig-romantiske (engelske) digtning som værende en form for symbolsk naturlyrik. De nævnte forfatteres poetikker er også afgørende for hans fremlæsning af og argumentation for de i hans egen litteraturteori centrale ord "ironi" og "allegori". Paul de Mans læsninger af digtere som Hölderlin, Wordsworth, Mallarmé, Baudelaire, Rousseau, Keats og Rilke antager ofte karakter af at være dekonstruktioner af overleverede litteraturhistoriske opfattelser af disse digtere — såvel digternes litterære frembringelser som deres selvrefleksive poetikker bruges da som argumentationsbase for disse korrektive læsninger. Jf. iøvrigt Hans Hauges artikel i dette nummer af PASSAGE — den tangerer sådanne problemfelter.

Poetik mellem digtning og filosofi.

Især i perioden efter midten af 1700-tallet udvikler digternes poetikker sig til primært at være en slags rapporter fra værkstedet. Refleksioner over en i forvejen udfoldet kunstnerisk praksis. Det kan være personlige, principielle, normative eller universelle udsagn om, hvordan digtning bliver til, hvorfor den laves og hvilke tekniske, filosofiske eller eksistentielle procedurer og perspektiver, der er lagt til grund for den. Forholdene mellem kunst, erkendelse og fortolkning lanceres her på andre og ofte mere kontroversielle måder, end i rene filosofiske eller teoretiske bestemmelser. De stiller sig ofte midt imellem en filosofisk og en kunstnerisk (poetisk) diskurs med lån fra begge dele. Friedrich Schlegels *Athenäums-Fragmente* (1798), Wordsworth's "Preface" til *Lyrical Ballads* (1800, 1815) og Edgar Allan Poes *The Philosophy of Composition* (1846) og *The Poetic Principle* (1849) kan her være hovedeksempler. De bevæger sig alle i feltet mellem selvrefleksion, principiel generalisering og filosofisk approach. Det er i princippet denne type poetik, vi genfinder hos bl.a. la Cour, Højholt og Thomsen. De kan være inspirerende at læse, idet de giver et indtryk af nogle af de idéer, der ligger bag diverse værkers samtidig med at de i en ofte meget radikal forstand broderer

videre på filosofisk og teoretisk tankegods. De giver mulighed for at få et indblik i en anderledes og ganske udfordrende måde at tænke litterær kritik, æstetik, påvirkningshistorie, filosofi, grammatik, erkendelse på — anderledes end f.eks. normative eller principielle kunst- og litteraturteorier, som de således kan være et lærerigt supplement til.

Denne type poetikers oscilleren mellem poesi og filosofi åbner af sig selv en mulig passage mellem digterisk sprogarbejde og filosofisk refleksion. Som betydningsudviklende tekster befinder de sig netop i dette felt, hvilket gør dem til oplagte indgange til refleksioner over forholdet mellem digterisk og filosofisk sprogarbejde. Dette er ikke det mindst perspektivrige udblik, denne type af poetikker kan befordre. I dette nummer af PASSAGE kan vi henvise til bidragene fra Carsten Madsen, Poul Borum og Niels Frank.

Svimmelhed.

Hvad er poetik? Hvorfor poetik? Hvad kan gamle poetikker sige nutidige læsere? Det er nogle af de spørgsmål, dette nummer af PASSAGE kredser om. Samtidig er hensigten at holde nogle af de her udlagte spor varme. Feltet er stort. Så stort, at vi kun kan tangere enkelte sider af det. Sporene er uendeligt sammenvævede, langstrakte, abrupte, kendte og uopdagede. Er man først kommet i gang, åbner genren poetik næsten af sig selv for dét, den italienske filosof Gianni Vattimo kalder for en åben hermeneutik — en "hermeneutisk svimmelhedsfølelse". Hvor fører sporene hen? Hvor dybt er faldet? Hvad befordre svimmelhedens rus? Poetik som narkomani? Måske. Prøv selv.